



ILUSTRACIJA – Rekonstrukcija izvedena na temelju izvora: Nepoznatí autor, *Detalj – Scena iz kahve*; ilustracija iz osmanskog albuma, Istanbul c. 1620. (Biblioteka Chester Beatty).

ILLUSTRATION – Reconstruction done on the basis of source: Unknown author, *Detail – Coffee house scene*; folio from an Ottoman album, Istanbul c. 1620 (Chester Beatty Library).

Dr. Ferid Muhić, filozof, pjesnik, planinar. Redovni je profesor na Univerzitetu 'Sv. Kiril i Metodij' u Skoplju (Sjeverna Makedonija). Bio je gostujući profesor na Univerzitetu u Floridi, New Yorku, Kuala Lumpuru, Singapuru, Sorbonni 8... Bio je prvi predsjednik i redovni član BANU – *Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti* (Sarajevo, Bosna) i redovni je član ASAE – *Academia Scientiarum et Artium Europaea* (Salzburg, Austrija). Učestvovao je na mnogim naučnim konferencijama, do sada objavio 42 monografije, te veći broj naučnih i stručnih radova.

Dr. Ferid Muhić, philosopher, poet, mountaineer. He is a full professor at Sv. Kiril i Metodij (Saints Cyril and Methodius) University in Skopje, North Macedonia. He was a visiting Professor at the University of Florida, New York, Kuala Lumpur, Singapore, Sorbonne 8 ... He was the first president and is full member of BANU – *Bosniak Academy of Sciences and Arts* (Sarajevo, Bosnia) and full member ASAE – *Academia Scientiarum et Artium Europaea* (Salzburg, Austria). He has participated in many scientific conferences, so far he has published 42 monographs, and a large number of scientific and expert papers.



Ferid MUHIĆ

BOŠNJACI I BOSNA:
studija iz filozofije politike (2)

BOSNIAKS AND BOSNIA:
A Study in the Philosophy of Politics (2)

Sažetak

U prvom dijelu ove studije, objavljenom u prvom broju časopisa „Svjetionik“, autor je ukratko izložio osnovne elemente filozofije politike karakteristične za historiju savremenih nacija u kojem je analizirao odnose pojedinca, naroda, nacije i države. Drugi dio ove studije fokusira se na odnos Bošnjaka prema kolektivnom sjećanju koje je, kako autor smatra, pod utjecajem dugoročne političke strategije susjeda, dovedeno na prag amnezije. Autor smatra da poljuljana kolektivna memorija predstavlja najneuralgičniji problem i najveću opasnost za historijsku reintegraciju i homogenizaciju Bošnjaka kao naroda i nacije. Autor naglašava da je „Bosanac“ teritorijalna odrednica i potpuno isključuje nacionalnu odrednicu „Bošnjak“. Koketiranje s formulacijom „Bošnjaci/Bosanci“, koja se često koristi, ne samo što ne afirmira etničku i nacionalnu pripadnost Bošnjaka nego još dodatno negira njihovu posebnost – a time dovodi u pitanje i samo postojanje Bošnjaka. Bošnjak se rađa, Bošnjak se ostaje. „Bosanac“ se postaje, „Bosanac“ se prestaje biti. Bošnjak koji živi u Bosni ujedno je i „Bosanac“. „Bosanac“ koji nije Bošnjak, nigdje, pa ni u Bosni, ne postaje Bošnjak. Bošnjak koji ne živi u Bosni ostaje Bošnjak, ali prestaje biti „Bosanac“. Cilj supstituiranja historijskog imena Bošnjaci teritorijalnom odrednicom „Bosanci“, očigledan je: Razbiti homogeno jezgro Bošnjaka brisanjem svijesti o njihovoj etničkoj posebnosti, imenu, nacionalnom jedinstvu, zajedničkoj historiji, kulturi, jeziku, ukratko – zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Također u studiji se podsjeća na razliku savremenog shvatanja nacije od načina na koji je ovaj društveni fenomen bio tumačen sve do sredine 20. stoljeća. Iza razgraničenja nacije od naroda, kao njegove navodno superiorne forme, u pozadini se krije nastojanje da se narod, kao objektivna činjenica, relativizira, uzajamne veze njegovih pripadnika oslabe i da se cijelo stanovništvo podvede pod kontrolu centralne političke moći – kao prividno integrirana i homogena cjelina.

Ključne riječi: *Bošnjak, Bosanac, bošnjaštvo, bosanstvo, narod, nacija, Bosna i Hercegovina, Srbi, Hrvati.*

BOŠNJACI U ZAVADI SA SVOJIM SJEĆANJEM

Paradoksalna, čak jedinstvena u svjetskim razmjerama, poljuljana kolektivna memorija predstavlja uvjerljivo najneuralgičniji problem i najveću opasnost za historijsku reintegraciju i homogenizaciju Bošnjaka kao naroda i nacije. Zato je neophodno detaljno razmotriti osnovne sadržaje aktuelnih dilema Bošnjaka u odnosu na sopstveno historijsko sjećanje, koje ozbiljno ugrožavaju ne samo njihovo nacionalno jedinstvo nego i njihov budući opstanak kao naroda i nacije. U trećem, završnom dijelu ove studije, posvetit ćemo se genezi historijskih i političkih faktora koji su doveli do dezorijentacije Bošnjaka u pogledu njihovog historijskog imena, sopstvenog etničkog, duhovnog kulturnog i državotvornog bića – uz naznaku neophodnih koraka koje treba preduzeti da bi Bošnjaci ponovo prigrlili svoje historijsko ime, obnovili intimnu emotivnu vezu s nacionalnim bićem i uspostavili svijest o moralnoj obavezi svakog pojedinca prema svom narodu – Bošnjacima i državi Bosni.

1. Spajanje nespojivog: „Bošnjaci/Bosanci“

Neodrživost spoja „Bošnjaci/Bosanci“, koji sve češće figurira kao surogat za nacionalna samoodređenje Bošnjaka, najbolje ilustrira nedavni primjer sa sporom oko nacionalnog identiteta Goce Delčeva. Prema izjavi bugarskog predstavnika u EU, koji je pokušao pomiriti nacionalne aspiracije Bugarske sa historijskom istinom da je Goce Delčev kapitalni lik novije historije makedonskog naroda, formulom *i vuk sit i koze na broju*: „Goce Delčev je i Makedonac i Bugarin. Makedonac je teritorijalno, Bugarin je nacionalno.“

Međutim, ovim primjerom bugarski predstavnik u EU je još jednom pokazao da *vuk može biti sit* samo *ako koze nisu na broju*, odnosno, da je nemoguće spojiti nacionalnu pripadnost sa teritorijalnim boravištem kao sinonimima, jer to jednostavno nisu sinonimi, nego klasičan oksimoron – kao što se vidi iz analize koja slijedi:

1. Da je živio u Albaniji, Goce Delčev bi bio teritorijalno Albanac! Ovo dalje znači da bi, gdje god da je živio, Goce Delčev nacionalno bio i ostao Bugarin.
2. Prema istoj logici – Albanci, Turci, Srbi, Bošnjaci, koji žive u Makedoniji, teritorijalno su Makedonci, iako nacionalno

svi oni ostaju ono što jesu! **3.** U ovom kontekstu, pripadnici svih nacija koji žive u Bosni su, „Bosanci“ ili – još smješnije – „Bosanci i Hercegovci“, ali samo dok žive na teritoriji Bosanske države! Da žive u Austriji, svi bi oni teritorijalno bili „Austrijanci“, u Francuskoj „Francuzi“ itd.

Koketiranje s formulacijom „Bošnjaci/Bosanci“, koja se često koristi, ne samo što ne afirmira etničku i nacionalnu pripadnost Bošnjaka nego još dodatno negira njihovu posebnost – a time dovodi u pitanje i samo postojanje Bošnjaka. U krajnjoj liniji, ova koliko nesretna toliko i nespretna odrednica, označava samo Bošnjake koji žive na teritoriji Bosne – kao što bi se formulacija „Bošnjaci/Austrijanci“ odnosila na Bošnjake koji žive u Austriji.

Ko je „Bošnjak“? Pripadnik etnosa, naroda, nacije „Bošnjaci“. Sasvim nepotrebna oznaka „Bosanci“ direktno eliminira ovaj konkretni etnički, narodni, nacionalni, kulturni kontekst odrednice „Bošnjaci“, jer stanovnike obuhvaćene ovom odrednicom definira striktno teritorijalno – bez bilo kakvih drugih svojstava i zapravo se odnosi na sve građane koji žive na teritoriji Bosne. Formalno-logički, ova odrednica se svodi na tautološki iskaz: „Svi ljudi koji žive u Bosni jesu Bosanci!“

Kao svaka druga teritorijalna odrednica, ni ova ne precizira nacionalnu pripadnost „Bošnjaka“, nego je, dodatkom „Bosanci“ zapravo poništava i sasvim isključuje. Ako je formalno-logički tautologija, odrednica „Bosanc“ sadržinski je prazna.

Ko je „Bosanc“? Svako i niko! Po istom osnovu, Srbi, Hrvati – kao i svi drugi koji žive u Bosni – mogu se označiti kao „Srbi, Hrvati.../Bosanci“, ali njihova nacionalna pripadnost time nije razgraničena od „Srba, Hrvata.../Austrijanaca“ ili od Srba, Hrvata... koji žive na teritoriji bilo koje druge države – uključujući tu i Srbe koji žive u Srbiji, Hrvate u Hrvatskoj...! Još je gore i pogubnije insistiranje da se nacionalna odrednica „Bošnjaci“ u potpunosti zamijeni teritorijalnom odrednicom „Bosanci“. Izostavljanje tradicionalnog etničkog i nacionalnog imena „Bošnjaci“ uspostavlja direktno, formalno i logički, totalnu denacionalizaciju kategorije „Bošnjaci“, čime najkraćim putem i nepovratno, vodi i ka ukidanju bosanskog jezika kao nacionalnog jezika Bošnjaka, nacionalne historije kao historije Bošnjaka, nacionalne kulture, kao kulture Bošnjaka.

Bošnjak se rađa, Bošnjak se ostaje. „Bosanc“ se postaje, „Bosanc“ se prestaje biti. Bošnjak koji živi u Bosni ujedno je i „Bosanc“. „Bosanc“ koji nije Bošnjak, nigdje, pa ni u Bosni, ne postaje Bošnjak. Bošnjak koji ne živi u Bosni ostaje Bošnjak, ali prestaje biti „Bosanc“.

Oni koji javno, na svoju sramotu i na štetu nacionalne afirmacije i vitalnih interesa Bošnjaka, zagovaraju potrebu da se Bošnjaci odreknu svog izvornog etničkog imena i da u drugi plan potisnu svoje duhovne i kulturne osobenosti, tvrde da će Bošnjaci samo tako krenuti „magistralnim putem razvoja“, koji je, navodno, moderni trend dominantan na prostorima EU i u svijetu. Prema njihovoj tvrdnji, za koju ne nude nijedan argument, spomenuti „magistralni put razvoja“ zahtijeva radikalno napuštanje modela nacionalnih država – uz ukidanja osnovnih etničkih, duhovnih i kulturnih

odlika najbrojnijeg naroda. Zaključak je jasan: ako se žele uključiti u aktuelne procese savremenog građanskog društva, Bošnjaci najprije moraju izići iz svog etničkog, kulturnog i duhovnog „brloga“, odnosno, moraju se odreći bošnjaštva i svih ostataka svoje prošlosti, moraju izbiti sebi iz glave svaku pomisao na etničku pripadnost – kao i na kulturnu i duhovnu posebnost. Najjednostavniji i najbolji način da se ovo ostvari jeste da promijene svoje ime i da sebe, umjesto „Bošnjaci“, nazovu „Bosanci“ a svoje bošnjaštvo zamijene „bosanstvom“.

Sve one koji su zbunjeni činjenicom da je teško pronaći zadovoljavajuću formulaciju koja će obuhvatiti sve građane Bosne i Hercegovine, s obzirom na složenost imena ove države, treba podsjetiti na dva momenta: **1.** isti problem javlja se u slučaju mnogih država sa složenim nazivima. Naprimjer, kako obuhvatiti jednim imenom sve stanovnike države „Obala Slonove Kosti“ – „Obala Slonovače“, „Cote d’Ivoire“ – „Ivory Coast“? „Obaloslonovokoscanci“? Ili, ipak, „Obaloslonovačanci“? Ili, koristeći francuski, odnosno engleski naziv, zapasti u još veće gluposti!? **2.** Rješenje je sasvim jednostavno, elegantno i koristi se svugdje osim u Bosni i Hercegovini – pod uticajem pobornika za brisanje nacionalnog imena „Bošnjaci“. Ako se želi čestitati državni praznik svim građanima Bosne i Hercegovine, umjesto logički neodržive kovanice upućene „svim Bošnjacima/Bosancima“; umjesto isto tako logički neodržive i uz to rogobatne konstrukcije: „Svim Bosancima i Hercegovcima“, sasvim je dovoljno reći: „Sretan praznik svim građanima Bosne i Hercegovine“! I mirna Bosna!

Kao što svi normalni ljudi Obale Slonove Kosti čestitaju državni praznik: „Svim građanima Obale Slonove Kosti“! – jer je to njihov jedini zajednički imenitelj oko kog ne može biti spora! Međutim, ova činjenica nikako ne isključuje istinu da se građani Bosne i Hercegovine, ili bilo koje druge države, po svojoj etničkoj – nacionalnoj pripadnosti uzajamno razlikuju, odnosno, da time ne prestaju biti Bošnjaci, Srbi, Hrvati – pripadnici svih ostalih nacionalnosti koji žive u ovoj državi. Apsurdno nastojanje da se pronađe jedinstven naziv koji će istovremeno obuhvatiti sve ove nacionalnosti otkriva još jednom težnju da se izbrišu upravo i samo Bošnjaci, jer se ni u jednom kontekstu ne dovodi u pitanje postojanje nijednog drugog naroda u Bosni i Hercegovini!

2. Zablude oko „magistralnog puta razvoja“

Čak i kada bi uistinu bilo onako kako, bez i jednog jedinog dokaza tvrde zagovornici imperativa da Bošnjaci slijede „magistralni put razvoja“, dakle da EU i savremeni svijet odbacuje **nacionalnu** i forsira **građansku**, nacionalno, jezički, etnički i kulturno nedefinirani savez država, svaki razuman čovjek bi se morao upitati koliko bi takva država odgovarala u konkretnim okolnostima, umjesto da odmah potrči za onim što drugi rade! Kažemo: čak i kada bi bilo tako – a nije!

Naime, u realnosti vidimo da je ono što oni nazivaju „magistralni put razvoja“, obična zabluda, jer se

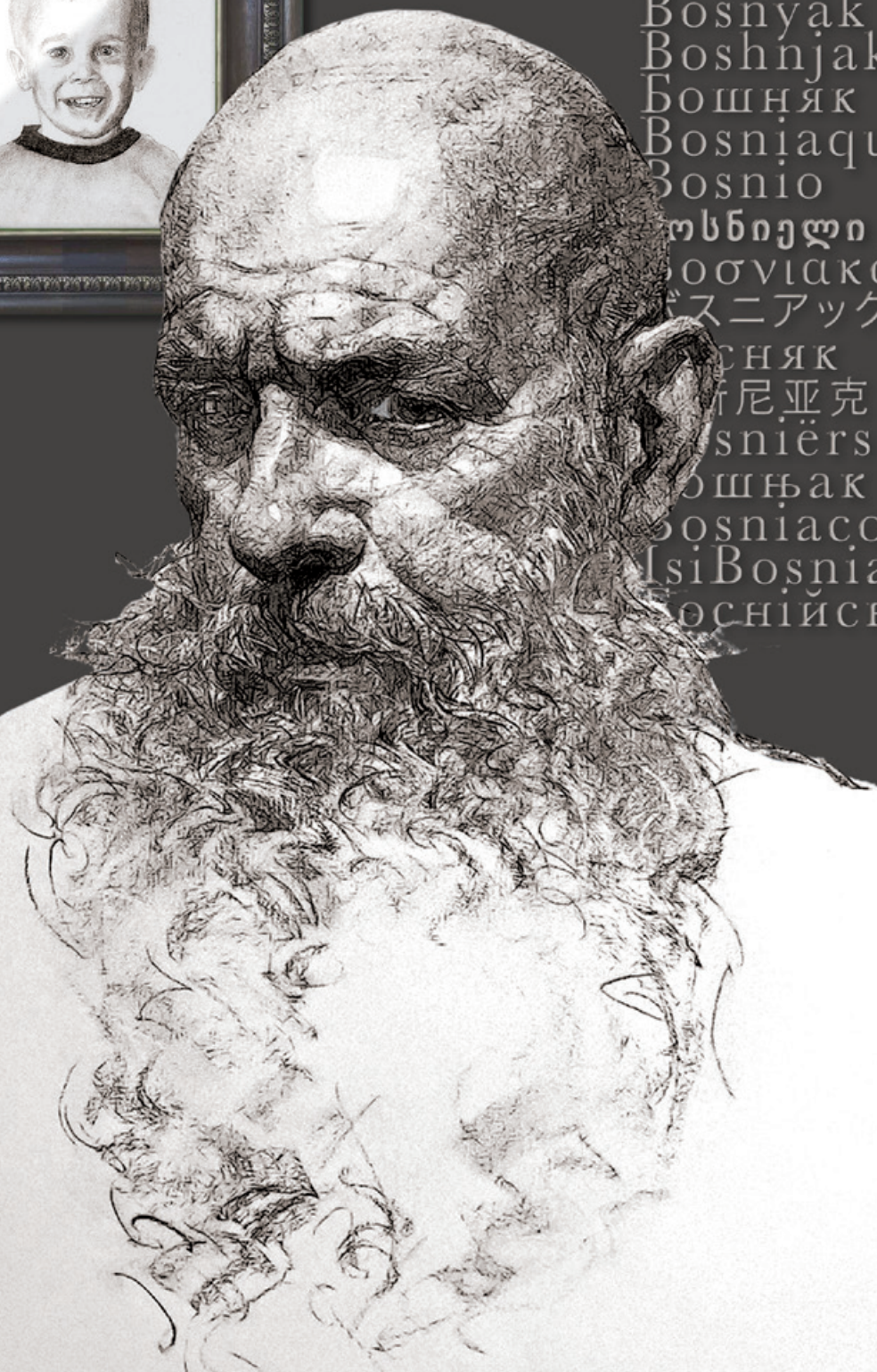
svugdje u svijetu intenzivno forsira afirmacija nacionalne – etničke, kulturne, jezičke posebnosti svake države. Na prvom mjestu, upravo EU je klasični primjer zajednice nacionalnih država, od kojih svaka u prvi plan stavlja svoje nacionalne interese – dajući prioritet afirmaciji sopstvenih etničkih, duhovnih, kulturnih, ukratko – nacionalnih odlika! Uz to, unutar mnogih država članica EU separatistički procesi, utemeljeni na zahtjevu za priznavanjem nacionalnih prava, ne jenjavaju. Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) se ne tako davno suočilo s jednim referendumom za otcjepljenje Škotske, u kome je Škotska za neznatan broj glasova propustila da ostvari sopstvenu nacionalnu državu, a novi referendum se već krčka sa još većim elenom. Katalonija je sa velikom većinom izglasala na referendumu svolju nacionalnu državu i otcjepljenje od Španije, ali je Ustavni sud tu odluku poništio. Baskija radi na svojoj samostalnosti već cijelo stoljeće. Valonci i Flamanci su u kontinuitetu na samom rubu podjele Belgije na dvije nacionalne države. Korzika intenzivira svoj separatistički projekt za otcjepljenje od Francuske. Češka i Slovačka, koje su dugo bile i verbalno ujedinjene kao „Češkoslovensko“ – „Čehoslovačka“, uz svu kulturnu i jezičku bliskost i zajedničku historiju, jedva su dočekale prvu priliku da se razdvoje i stvore svoje posebne nacionalne države. Baltičke republike su se odvojile na tri zasebne države iako su i njihovi narodi kulturno, jezički i historijski uzajamno veoma bliski. Poslije propalog plana Srbije da se u najvećem dijelu podvrgne pod njenu nacionalnu hegemoniju, nekadašnja SFR Jugoslavija se transformirala na šest nacionalnih država – pri čemu se čak Crna Gora odvojila od Srbije upravo po nacionalnom ključu, uprkos njegoševskoj i velikosrpskoj tradicionanoj priči o Srbima i Crnogorcima kao *dva oka u jednoj glavi!* Na pomolu je sedma – Kosovo, dok je Bosna i Hercegovina podijeljena na Federaciju – koja je opet nacionalno ustrojena kao bošnjačko-hrvatska, i Republiku srpsku, koja već u svom imenu praktično polovinu teritorije Bosne i Hercegovine proglašava ekskluzivno „srpskom“!

Tendencija markiranja države kao primarno nacionalne tvorevine, posebno oštro je naglašena u slučaju Sjedinjenih Američkih Država (USA). Iako je stanovništvo ove države etnički, kulturno, rasno, jezički i historijski daleko najizmješanije od svih država u svijetu, iako su praktično svi njeni građani došljaci porijeklom iz svih dijelova Evrope, Afrike i Azije, sa vrlo kratkom zajedničkom historijom – prije 100 godina, USA je brojala 76,1 milion stanovnika a danas broji 331 milion, što znači da je 4/5, odnosno, preko 250 miliona stanovnika, došlo tokom posljednjih 100 godina – tako da je uz poštovanje socioloških kriterija, praktično nemoguće govoriti o postojanju nekakve minimalno homogene nacije – sintagma „američka nacija“ – „American Nation“ je čvrsto ustoličena kao oznaka za taj demografski konglomerat. Treba imati u vidu da Sjedinjene Američke Države, bez pravne osnove insistiraju na pojmu „američka nacija“ zato što ne postoji nikakva država „Amerika“ niti je nekada postojala! Naime, budući da ne postoji država „Amerika“, u ovom slučaju se ne može opravdano pozivati na bilo koju od vladajućih definiciju nacije.

Da potsjetimo, na teritoriji Sjeverne, Centralne i Južne Amerike postoje 22 države, od kojih se nijedna ne zove Amerika!

LIBERTÉ





Bošnjak
Boşnak
Bošniak
Bosnyák
Boshnjak
Бошняк
Bosniacque
Bosnio
ბოსნიელი
βοσνιακός
ボスニアック
БОСНЯК
波尼亚克
Bosniërs
Бошњак
Bosniaco
İsiBoşniak
Боснійський

Monopolska uzurpacija imenice „Amerika“ kao imena države i atributa „američki“, koliko god nam zvučala poznato i prihvatljivo, u suštini predstavlja flagrantno kršenje pravnih normi i direktno nasilje nad činjenicama! Ustalila se samo zbog ogromnog autoriteta moći države USA i lakejskog, poltronskog mentaliteta snishodljivih pripadnika ostalih država u svijetu. Autor ovih redova, izazvao je konsternaciju kada je, nakon što mu je na službenom susretu, predstavljen „American Ambassador“, ljubazno ukazao da je H. E. zapravo „USA Ambassador“, a ne „American Ambassador“ – podsjetivši da ne postoji država „America“. Korekcija je, nakon trenutka zbunjenosti, prihvaćena uz osmijeh. Istini za volju, budući da postoji država USA a ne „America“, oficijalno je svugdje bez izuzetka naznačeno da je riječ o „President of USA“, o „US Army“, „US Embassy“, „The People of USA“. Razumije se, jednako tako postoji samo „ambasador Srbije“, ali ne i „srpski ambasador“, kao što postoji „granica Hrvatske“, ali ne „hrvatska granica“ – The border of Croatia, but not The Croatian border itd.

3. Političke manipulacije: sport i nacionalna (dez)integracija

Zadržali smo se na ovom primjeru zato što generalno prihvaćeno zaobilaženje činjenice da ne postoji država „Amerika“, nego samo država USA, naglašava apsolutni prioritet nacionalnog faktora na svjetskoj političkoj sceni, a ne nekakvu tendenciju konstituiranja nacionalno neodređene i etnički neutralne „građanske države“ – kao što neopravdano tvrde pobornici promjene nacionalnog imena i kulture Bošnjaka i prihvatanja striktno teritorijalne odrednice „Bosanci“. U cijelom svijetu očigledno je na djelu projekt snažne homogenizacije stanovništva na osnovima realnih ili imaginarnih faktora kakvi su zajedničke vrijednosti, zajednička prošlost, aktuelni interesi u sadašnjosti i budući ciljevi, čak i tamo gdje je postojanje takvih zajedničkih konstitutivnih faktora u najmanju ruku upitno! Ovo je posebno vidljivo iz činjenice da se pri definiranju nacije odsustvo realne integrirane nacije, nadomjesti i supstituira emocionalnim povezivanjem građana. Na ovo jasno ukazuje Robert Bellah, u sjajnoj studiji „Da li su Amerikanci još uvijek građani?“, sljedećim primjerom:

„Tako, milioni Amerikanaca mogu se identificirati s američkim atletičarima na Olimpijskim igrama, skandirajući ‘USA, USA!’, ali ako su u pitanju teme koje nas emocionalno razdvajaju i suprotstavljaju, većina Amerikanaca tu vidi konflikt i moć.“¹ Autor objašnjava kako se, i pored odsustva zajedničkih etničkih, rasnih i kulturnih faktora koji bi ih povezivali, pod utjecajem emocionalne povezanosti, na olimpijskim igrama atletičari USA, doživljavaju kao njihovi zajednički, „američki atletičari“, a USA kao zajednička država, dok se taj osjećaj često gubi u

¹ Bellah, N., Robert: *Are Americans still Citizens?*, in: *Citizenship Critical Concepts*, Edited by Bryan S. Turner and Peter Hamilton, Volume II, Routledge, London and New York, 1994., p. 265.

svakodnevnom životu! Ipak, pada u oči da i sam Bellah koristi odrednicu „Amerikanci“, „američka nacija“, ignorirajući činjenicu da formalno ne postoji nijedna država pod imenom „Amerika“ i da, prema tome, ne može biti govora o nekakvoj „američkoj naciji“. Međutim, sam primjer precizno naglašava osnovnu tendenciju savremenih država da na sve načine favoriziraju koncept nacije kao integrirane, homogenizirane demografske činjenice – na račun njihovog teritorijalnog i utoliko sadržinski praznog određenja.

Iz ove perspektive postaje više nego jasno zašto ni jedan jedini sportista Bošnjak, koliko je meni poznato, nije nazvan „Bošnjak“, nego se uvijek postupa upravo suprotno: nacionalnost se ignorira i razvodnjava u teritorijalnoj odrednici: „sportista Bosne i Hercegovine“, ili „bosanskohercegovački predstavnik“. Isticanje nacionalne pripadnosti „sportiste Bošnjaka“, doprinijelo bi emocionalnom zbližavanju i nacionalnoj homogenizaciji Bošnjaka, što se želi po svaku cijenu izbjeći, jer je suprotno strategiji negiranja postojanja Bošnjaka zbog čega se, uporno i na svim nivoima, insistira na prešutkivanju nacionalnog imena i zataškavanju nacionalne pripadnosti svakog sportiste Bošnjaka, bez izuzetka! Istovremeno, naglašavanjem nacionalne pripadnosti svojih sportista sve ostale države nastoje ojačati nacionalnu integraciju.

Koliko daleko to ide vidi se iz činjenice da, za koju god državu nastupali, kojim god sportom se bavili sportisti Bošnjaci, nikada za komentatore oni nisu „Bošnjaci“! Nije to Edin Džeko, čak ni kada igra na stadionu Bilino polje u Zenici, ni Damir Džumhur, bez obzira gdje igra, ni Amel Tuka, gdje god da trči!? Sasvim suprotno, sportisti iz Srbije i Hrvatske su za sve komentatore, uvijek i bez izuzetka, „srpski fudbaleri“, „hrvatski atletičari“ itd. Ovdje ni izdaleka nije kraj priče. Ako ukucate: „srpski sportisti“, „hrvatski sportisti“, „slovenski sportisti“, „crnogorski sportisti“, otvorit će vam se sajt s imenima sportista ovih država iz svih sportova, a na spisku će se naći i mnogi čija imena nedvosmisleno ukazuju da nisu etnički ni Srbi – Laszlo Gjere, Erwin Katona... – da spomenemo samo ova dva imena, ni Hrvati, ni Slovenci, ni Crnogorci – uključujući i veći broj sportista koji su, prema istom kriteriju, etnički očigledno Bošnjaci! Oficijelno, međutim, svi su oni Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, jer su klasificirani kao „srpski“, „hrvatski“, „slovenski“, „crnogorski“ sportisti, a ne kao „sportisti Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore“.

Međutim, kada ukucate „bošnjački sportisti“, ni traga ni glasa od Bošnjaka. Umjesto njih, otvorit će vam se sajt „Bosanskohercegovački sportisti“, odnosno „Sportisti Bosne i Hercegovine“! Primjer s Akademijom nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – kao oficijelnom naučnom institucijom ovog ranga u Bosni i Hercegovini, nasuprot striktno nacionalno definiranoj Srpskoj akademiji nauka i umjetnosti, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Slovenskoj, Crnogorskoj itd., uz energično odbijanje državnih institucija BiH da se prizna nacionalno profilirana Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti – jasno potvrđuje da je riječ o planu za totalno iskorjenjivanje Bošnjaka kao nacije i bošnjaštva kao nacionalnog programa.

4. Narod – *conditio sine qua non* svake države

Sistematsko insistiranje da se svim sredstvima i u svim sferama života, stanovništvo svake države integrira u narod, ima svoje puno opravdanje u činjenici da narod, povezan emocionalno i racionalno zajedničkim interesima i životnim sadržajima, a ne masa ljudi kojoj je zajednička samo apstraktna odrednica „građani“ – čini državu! Država je okvir slike, narod je lik sa slike! Živ, stvaran lik koji i državu čini živom i stvarnom činjenicom, a ne političkim nacrtom koji imitira državu. Narod je temelj države, a ne država naroda! Znaju to dobro protivnici žive i stvarne države Bosne jer ona kroz cijelu historiju, svoje postojanje zasniva na Bošnjacima kao narodu a ne na pukom „stanovništvu“ i „građanima“ ugaranim u istu državu političkim dogovorima.

Narod može bez svoje države, država ne može bez sopstvenog naroda! Jevreji su 2.000 godina opastali kao narod, iako su tokom tog perioda bili bez svoje države. Opstali su i Bošnjaci stoljećima bez svoje države – kao i mnogi drugi narodi koji i danas žive bez svoje države. Ta veza naroda s teritorijom kojoj je dao svoje ime, bila je krunski argument u dodjeljivanju teritorije Palestine Jevrejima, jer se ta teritorija nekada nazivala Judeja – upravo po Jevrejima! Bošnjaci nisu dijelili sudbinu Jevreja, otjelotvorenu u kulturološkom mitu o „lutajućem Ahasferu“, nisu napustili teritoriju na kojoj su živjeli i žive otkada postoje kao narod, *bir vaktile*, iako se znatan broj, pod žestokim pritiscima i progonima, morao iseliti iz svoje Bosne. Ovdje treba podsjetiti na činjenicu od kardinalne važnosti: i Bosna je dobila ime po autohtonom narodu Bošnjacima, a ne obratno! Ovo je bitan momenat u određivanju statusa konkretnog stanovništva i njegovog prava na određenu teritoriju! Autohtoni narodi daju svoje ime teritoriji; došljaci državljanstvom dobijaju ime po teritoriji – državi! Zato su mnogi narodi – Srbi, Hrvati, nazvali teritorije na koje su se doselili prema sopstvenom imenu – „Srbija“, „Hrvatska“ da bi time sebi pribavili pravo prioriteta i status autohtonog naroda. Isti motiv uzurpacije statusa i prava autohtonog naroda i falsificiranja činjenica bio je ključni faktor na insistiranju da se dio Bosne dodijeljen Srbima Dejtonskim dogovorom, nazove skandaloznim imenom „Republika srpska“, čime se odmah, u samom nazivu, razmetljivo naglašava da je to srpska i ničija druga teritorija, iako je riječ o historijski nepobitnoj istini da je to teritorija Bosne, koja je ime dobila po svom autohtonom narodu – Bošnjacima!

5. Bošnjaci u strateškim planovima međunarodne politike na Balkanu

U ovom kontekstu postaje jasno i zašto je Republika Makedonija bila prisiljena da, na zahtjev Grčke, promijeni svoje ime i da sklopi ovakav Ugovor o prijateljstvu s Bugarskom. Nacionalno ime „Makedonci“, izbrisano je i zamijenjeno odrednicom „državljanstvo“ – citizenship/Macedonian, što konkretno znači da su Makedonci kao narod denominirani i svedeni na bezimene stanovnike države nazvane „Republika Severna Makedonija“. Oba ova Ugovora uključuju i eksplicitno odricanje

Makedonaca od sopstvene historije, tako što se ona do VII vijeka n. e. vodi kao helenska, a od VII vijeka n. e. kao zajednička s Bugarima, dakle, *in sensu stricto*, kao Bugarska! Time se ova, naizgled iracionalna i besmislena politička igra, koja je trajala punih 30 godina, demistificirala i pokazala u pravom svjetlu – kao perfidna strategija međunarodnih faktora na Balkanu usmjerena na ukidanje pravnog statusa Makedonaca kao naroda. Proglašavanjem za „vještačku tvorevinu koju je stvorio Tito 1944. godine“, od nacionalnog imena Makedoncima je ostao samo pridjev „makedonsko državljanstvo“; makedonski jezik je ukinut kao jezik i degradiran na „zapadni dijalekt bugarskog jezika, napisan srpskom pisačom mašinom“; time što im je ovim dogovorima u cijelosti oduzeta i sopstvena nacionalna historija, Makedonci su kao narod iščupani iz korijena i time *obezpočveni*.²

Osnovni politički cilj ove perfidne maratonske igre praktično je ostvaren i ono čemu se težilo, ostvareno je: Makedonija bez Makedonaca kao naroda. Pod ovako snažnim reflektorima primjera Makedonije, teško je ne vidjeti da je u toku isti scenario u Bosni – dobiti Bosnu bez Bošnjaka kao naroda! Svako oklijevanje, krznanje i najmanje snebivanje da se u svakoj prilici afirmira i naglasi imenica „Bošnjak/Bošnjaci“, odnosno pridjev „bošnjački“, a pogotovo prihvatanje floskula „Bosanci/Bosanci-Hercegovci“, odnosno „bosanski/bosanskohercegovački“, ubrzano vodi ka Bosni bez Bošnjaka.

Može li sve ovo biti slučajno!? Tačnije, može li bilo ko biti toliko naivan ili slijep, pa povjerovati da je to slučajno!? Na jednoj strani vidimo da je brisanje kategorije „Bošnjaci/bošnjački“ sistematski projekt, koji pokriva sva područja društvenog života, da drugoj vidimo da je na djelu intenzivno afirmiranje kategorija „Srbi/srpski“, „Hrvati/hrvatski“. Filozofija ovog komplementarnog projekta, uz potpuno isključivanja kategorije „Bošnjaci/bošnjački“, i jednako rigorozno obavezujuće naglašavanje kategorija „Srbi/srpski“, odnosno „Hrvati/hrvatski“, zasniva se na uvjerenju da je nacionalna integracija i homogenizacija Srba, odnosno, Hrvata, primarni zadatak i ključni uvjet opstanka i napretka Srbije i Hrvatske. Komplementarni momenat ovog projekta izveden je iz logički očiglednog stava da će se, ignoriranjem i negiranjem postojanja Bošnjaka ubrzati unutrašnje rasulo i onemogućiti njihova nacionalna integracija i homogenizacija te tako olakšati realizacija krajnjeg cilja: Bosna bez Bošnjaka kao naroda.

Ipak, mnogi Bošnjaci još uvijek nerado koriste ili sasvim izbjegavaju da se deklariraju etnički i nacionalno kao Bošnjaci!? I to dok je filozofija maksimalnog afirmiranja nacionalnog karaktera na račun teritorijalnog, odnosno državnog, temelj djelovanja praktično svih država svijeta!? Svi svjetski mediji, posebno televizije, izvještavaju o tome šta su izjavili „kineski“ predsjednik, „njemački“ kancelar, „ruski“ ministar spoljnih poslova, šta se dešava s migrantima na „hrvatskoj“ granici, koju zemlju je posjetio „srpski“ premijer. Jedini izuzetak među svim državama predstavlja Bosna.

² Izraz Lava Šestova, u značenju „ostavljeni bez svog tla“, čime se kod biljaka prekida povezanost sa historijom iz koje se crpe hranljivi sastojci i minerali; kod ljudi to tlo je upravo memorija, sjećanja, a kod naroda kolektivna historija. Vidi: Šestov, Lav: *Dostojevski i Niče: filozofija tragedije*, Slovo Ljubve, 1979., str. 27, et passim.

Njeni mediji nastoje na svakom koraku totalno dezavuirati i izbrisati nacionalni identitet svog najbrojnijeg naroda – zamjenjujući ga teritorijalnom odrednicom kao surogatom. Paralelno, jedan krug Bošnjaka iz petnih žila poriče ili ne spominje nacionalnu, etničku, kulturnu, jezičku posebnost Bošnjaka – podvodeći ih sve pod praznu teritorijalnu odrednicu „Bosanci“ kao njihov zajednički imenitelj. Da stvari budu još ozbiljnije, treba imati u vidu da oni to ne rade iz neznanja, nego namjerno a, što je najgore, po svemu sudeći – po zadatku!

Jer, pozivajući Bošnjake da se odreknu sopstvenog etničkog imena, svog duhovnog naslijeđa, svoje kulture, u ime navodnog „magistralnog puta razvoja“, oni zapravo nastoje Bošnjake skrenuti i odvratiti s magistralnog puta razvoja kojim ide naprijed cijeli savremeni svijet, a kojim, u kontekstu Bosne, posebno snažno grabe Srbi i Hrvati! Ovo nije nimalo slučajno, upravo to i jeste njihov krajnji cilj, forsirajući do maksimuma sopstveni nacionalizam, žele ukinuti izvorno etničko i nacionalno ime „Bošnjaci“, a time i Bošnjake kao narod, izbrisati njihov jezik s liste svjetskih jezika, ukratko – ukloniti sve tragove njihove historije, kulture, duhovnosti, e da bi time pripremili teren za Bosnu bez Bošnjaka i pretvorili je u Bosnu fantomskih „Bosanaca“, i vrlo realnih Srba i Hrvata!

6. Teorija nacije: sociologija kao *ancilla politicae*

Sačuvana do danas, kovanica *Ancilla theologiae* nas podsjeća na vrijeme kada je filozofija djelovala pod budnim nadzorom crkve kao *sluškinja teologije*. Iako nije u opticaju kovanica *Ancilla politicae*, s punim pravom bi se mogla primijeniti na sociologiju i to od njenog osnivanja kao nauke do danas. Mada nije jedina nauka koja je podređena politici, sociologija je više nego bilo koja druga nauka otvoreno podređena diktatu politike, kao njena sluškinja.

Teorija nacije zauzima značajno mjesto u sociologiji, što, po prirodi stvari, znači da je upravo ovaj sektor socioloških istraživanja bio i ostao pod najjačim utjecajem kako dnevne politike tako i njenih dugoročnih strateških interesa. Nasilje nad demografskom sferom koja, po prirodi stvari prethodi pojavi organizirane političke vlasti i postoji, *in ultima linea*, nezavisno od političkih institucija u cjelini, izbija na vidjelo već na prvom koraku definiranja pojma “nacija”, odnosno, određenja njegove sadržine.

Umjesto da se tretira kao pretpostavka i uvjet politike, nacija se shvata kao politička tvorevina, kao *posljedica* nekakve političke odluke i njezin instrument. Pojam nacije vezuje se za latinske izraze *nacio*, *nasci*, *natus* – u značenju, roditi, biti rođen – dok etimološki upućuje na rod, zajedničko etničko, genetsko porijeklo, u političkoj praksi pojam nacije potpuno briše taj ključni elemenat definicije! Tako se i na ovom primjeru vidi kako nacija, kao realna demografska **činjenica**, od samog početka dobija naglašenu političku konotaciju, pa se i tretira kao predmet političke sociologije, odnosno politikologije.



Omaž Bošnjaku Mersadu BERBERU

ILLUSTRATION - Mehmed A. Akšamija, *Homage to Bosniak Mersad Berber*.



Početak totalne dominacije politike nad čitavim društvenim životom, karakterističan za period skraja 18. a posebno tokom 19. stoljeća, uzima se kao početak pojave nacija – pri čemu se uvodi i pojam „politička nacija“. Stiče se utisak da je politika nužan i dovoljan uvjet postojanja nacije, iako je jasno da je ovaj odnos upravo obrnut.

Na ovom mjestu ukazat ćemo na dva ključna momenta s kojima se realno suočavaju nezavisna sociološka istraživanja teorije nacije i nacionalizma. Riječ je najprije o *činjenici da se savremeni nacionalizam* planira, stimulira i generira primarno iz centara političke moći, dakle da njegov osnovni pokretač nije spontan niti je imanentan narodu, odnosno naciji. Pod izgovorom da štite i afirmiraju realne i neposredne potrebe naroda, odnosno nacije, centri političke moći zapravo brane sopstveni status i realiziraju svoje političke ciljeve. Utoliko, pokazuje se da nacionalizam kao politički fenomen nastaje izvan same nacije, da je derivat, efekat izveden iz nadnacionalnog sistema političke moći kojim ova manipulira u sopstvenom interesu. Drugi moment je činjenica povezanosti, komplementarnosti nacionalizama – uzajamno se podstiču i hrane. Kvazinaučna sociološka teorija o navodnom *domino efektu*, formulirana je s ciljem da se u područje društvenih nauka uvede eksplikativna paradigma koja funkcioniра striktno u području prirodnih, egzaktnih nauka – da bi se nametnula teza o nekakvoj nužnoj, kauzalnoj povezanosti društvenih pojava, kakva, razumije se, nije primjerena tumačenju društvenih zbivanja, koja se nikada ne odvijaju nužno, nego su određena ciljevima i motivima ključnih aktera! U realnosti, navodni *domino efekt*, je zapravo redoslijed zbivanja planiran u političkim centrima moći, koji ovom formulacijom nastoje prikriti sopstvenu ulogu i prikazati događaje kao neumitni slijed uzroka i posljedica. Ova dva momenta su ključni za nezavisnu, naučno utemeljenu teoriju nacije i nacionalizma posmatranih iz makroperspektive koja se namjerno marginalizira u praktično svim savremenim teorijama nacije i nacionalizma.

Stoga se ovdje nećemo baviti različitim definicijama i teorijama nacije, nego ćemo samo podsjetiti na dramatičnu razliku savremenog shvatanja nacije od načina na koji je ovaj društveni fenomen bio tumačen sve do sredine 20. stoljeća. Iza razgraničenja nacije od naroda, kao njegove navodno superiorne forme, u pozadini se krije nastojanje da se narod, kao objektivna činjenica, relativizira, uzajamne veze njegovih pripadnika oslabe i da se cijelo stanovništvo podvede pod kontrolu centralne političke moći – kao prividno integrirana i homogena cjelina. Ipak te razlike se ne mogu izbrisati i ostaju jasno markirane u svim društvima danas.³

U ovom kontekstu, iz perspektive savremenih teorija nacije, više nego anahrono zvuči insistiranje Lenjina na pravu svih nacija na samoopredjeljenje, argumentirano, uz striktno historijske i sociološke

³ Nacionalni pokreti u mnogim državama članicama EU, rasni i etnički sukobi u USA, Indiji, Mijanmaru, Kini, kao i mnogim drugim državama svijeta, dramaturgija raspada SFR Jugoslavije i formiranje nacionalnih država na njenim ruševinama, ovu tvrdnju dovoljno ilustriraju.

kriterije, politikom velikoruskog nacionalizma kao represije nacionalnih prava.⁴ Gotovo jednako anahronom se čini i osnovna definicija nacije prihvaćena od svih vodećih sociologa i političkih teoretičara sve do 70-tih godina 20. stoljeća, bez obzira na njihovo ideološko opredjeljenje.⁵ Navodimo je u njenoj standardnoj formulaciji sa svim bitnim faktorima:

1. Nacija je zasnovana na narodu;
2. Tradicionalno živi na zajedničkoj teritoriji;
3. Govori zajedničkim jezikom;
4. Posjeduje visok stepen etničke srodnosti;
5. Povezana je zajedničkim duhovnim idealima i kulturnim vrijednostima;
6. Formira ili teži formirati nacionalnu državu.

Da bi bila kompletna, ovoj deskriptivnoj definiciji, koja uključuje sve bitne objektivne komponente nacije, autor smatra neophodnim dodati i subjektivnu:

7. Osjećanje pripadnosti sopstvenoj naciji – narodu, etnosu i svijest o moralnoj obavezi lojalnosti

Koliko god insistirala na deskriptivnom pristupu i determinističkom metodu zasnovanom na principu kauzaliteta, sociologija ne smije zaboraviti da je njen pravi predmet – čovjek. Postupci ljudi nikada nisu determinirani kauzalno, nego proizilaze i iz racionalne procjene primjerenosti za ostvarivanje određenog cilja te iz emotivne privrženosti i svijesti o moralnoj obavezi – bilo prema određenoj ličnosti, bilo prema zajednici s kojom se čovjek identificira kao njen pripadnik. Bez ova dva momenta svi društveni fenomeni ostaju na nivou deskripcije, statistike i kvantifikacije. Fenomen nacije apsolutno je neobjašnjiv i nerazumljiv ukoliko se posmatra kao predmet među predmetima, a ne u svojoj stvarnoj živoj cjelini kao područje djelovanja motiva i clijeva stvarnih ljudi.

8. Iskušenja individualizma i entropija nacije: primjer Bošnjaka

Problem individualizma, atomizacije, odsijecanje od zajedničke prošlosti, ignoriranje sopstvene kolektivne pripadnosti, etničke i kulturne posebnosti, zamjenom bošnjaštva „bosanstvom“ ubrzava

⁴ Lenjin, V. I.: *O pravu nacije na samoopredjeljenje*, 1914.

⁵ Hobsbaum, Erik: *Nacije i nacionalizam od 1780 : Program, mit, stvarnost*, Filip Višnjić, Beograd, 1996.; De Vries, Erik: *Alexandre Kojève – Carl Schmitt Correspondence and Alexandre Kojève, Colonialism from a European Perspective*, in: *Interpretation*, 29/1 (2001), pp. 91-130; Gellner, Ernest: *Nacije i nacionalizam*, Politička kultura, Zagreb, 1998.

našu etničku eroziju i intenzivira procese kolektivnog samorazaranja bošnjačkog bića – uz opasnost definitivne entropije bošnjačke nacije. Dok se Robert N. Bellah pita „Jesu li stanovnici USA još uvijek građani?“ u kontekstu tradicije individualizma i odsustva zajedničkih etničkih, kulturnih i historijskih činilaca,⁶ sistematskim potiskivanjem zajedničke kulturne i duhovne pripadnosti i zaboravljanjem svoje etničke srodnosti, zajedničkog historijskog iskustva i teritorijalnog jedinstva u kontinuitetu od pamtivijeka, Bošnjaci se suočavaju sa pitanjem: „Hoće li ikada postati građani Bosne?“ Ukoliko taj status uvjetuju potpunim odricanjem od svog historijskog imena, kulture, duhovnosti i tradicije državotvornosti, što bi se reklo, neće nikada, pa ni – tada!

Cilj supstituiranja historijskog imena Bošnjaci teritorijalnom odrednicom „Bosanci“, očigledan je: Razbiti homogeno jezgro Bošnjaka brisanjem svijesti o njihovoj etničkoj posebnosti, imenu, nacionalnom jedinstvu, zajedničkoj historiji, kulturi, jeziku, ukratko – zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Postoje ozbiljne indicije da se taj cilj već duže vremena ostvaruje i da je, u velikoj mjeri već uhvatio korijen kod jednog dijela Bošnjaka. Atomizacija, odnosno, razbijanje svijesti o kolektivnoj, zajedničkoj pripadnosti Bošnjaka, forsiranje individualizma na uštrb etničke solidarnosti, odavno je uočeno kao glavna opasnost za formiranje građanske svijesti. U svom djelu *Democracy in America*, Alexis de Tocqueville, konstatira da je naglašeni individualizam prisutan u Sjedinjenim Američkim Državama potencijalno najveća prijetnja za razvijanje demokratskog građanskog društva.⁷ Uz komentar da je „...individualizam nova riječ za ono što su naši očevi zvali egoizam jer, iako je umjereniji i sređeniji, na kraju se svodi na isto“, Tocqueville piše: „Individualizam je mirno i odmjereno osjećanje koje navodi čovjeka da se izolira od svojih sugrađana i da se zatvori u tijesni krug prijatelja i porodice; unutar ove malobrojne zajednice po svojoj mjeri, čovjek se izdvaja od šireg društva da bi se brinuo samo o sebi.“⁸

Ovako izdvojeni, ljudi počinju vjerovati da nikome ništa ne duguju i prestaju očekivati bilo šta od drugih – zamišljajući da svoju sudbinu drže u sopstvenim rukama. „Na kraju, oni zaboravljaju na *sopstveno porijeklo i svoje pretke, kao što zaboravljaju i svoje savremenike*“ – produžuje Tocqueville. „Svaki čovjek postepeno se osamljuje, uz opasnost da se zatvori u samoću sopstvenog srca.“⁹

Ovu sklonost ka osamljivanju, izdvajanju od društva, individualizmu, Tocqueville je vidio kao ozbiljnu prijetnju slobodi građana. Uistinu, despotski režimi uvijek su ometali ljude od uključivanja u društvene aktivnosti – kao i od organiziranja masovnih skupova i uzajamnog druženja – navodeći ih na neku vrstu izolacije od drugih. Uz dramatično slabljenje uloge porodice, tradicionalno najmoćnijeg faktora u formiranju ličnosti – kakvo je već cijelo stoljeće na djelu a koje u vrijeme o kom piše Tocqueville

⁶ Bellah, N., Robert: *Are Americans still Citizens?*, in: *Citizenship Critical Concepts*, pp. 261-267.

⁷ De Tocqueville, Alexis: *Democracy in America*, Garden City, N. Z., Doubleday Anchor, 1969.

⁸ Ibid., p. 506.

⁹ Ibid., p. 508.

još nije bilo ni na pomolu, problem gubljenja interesa za potrebe društva i gubljenje psihološkog kontakta sa zajednicom danas je daleko ozbiljniji i posebno snažno ugrožava moralnu, duhovnu i kulturnu povezanost čovjeka sa sopstvenom zajednicom. Uzdaajući se u iscjeliteljsku snagu porodice, Tocqueville potencira ulogu žena – posebno majki – koje, svojom tradicionalnom privrženosti religijskim vrijednostima, mogu efikasno ublažiti prenatržen individualizam odgajajući djecu u duhu morala koji transcendiraju sebičnost i uske lične interese.¹⁰

Zarazumijevanje veličine opasnosti koju bi napuštanje svoje matične pripadnosti donijelo Bošnjacima, posebno je relevantna brilijantna analiza društvenih konsekvenci individualizma, čak i u uvjetima naglašenog ekonomskog prosperiteta. Detektirajući „hiperaktivnost i grozničavu kompetitivnost usred obilja“, Tocqueville konstatira protivrječnost ekonomskog bogatstva društva i odsustvo autentične bezbrižnosti i radosti u ljudima: „Upoznao sam se s najslobodnijim i najobrazovanim ljudima koji žive u najpovoljnijim ekonomskim okolnostima na svijetu, pa ipak, sjena tamnog oblaka nije silazila s njihovog čela, a čak i u trenucima zadovoljstva bili su ozbiljni i gotovo tužni, neprestano misleći na sve dobre stvari koje nemaju. Ova hiperaktivnost i nekakva tuga otežavaju stvaranje čvrstih veza među ljudima, o prijateljstvu da i ne govorimo. Ovi neumorni, kompetitivni anksiozni ljudi se dohvataju svega a ništa ne drže čvrsto.“¹¹

Bošnjaci su danas izloženi istim pritiscima fragmentacije društvenih veza, ali u znatno nepovoljnijim okolnostima. Njihova ekonomska situacija je daleko „od najbolje na svijetu“; porodica je odavno izgubila mnogo od svoje integrativne snage, bošnjačke majke su većinom na poslu, a one koje su zadržale svoju ulogu u kući i vjernost tradiciji i religijskim načelima, izložene su pritisku pa i društvenom podsmijehu. Uz sve to, prirodna, spontana upućenost na ljude iz sopstvenog kulturnog i duhovnog kruga često se posmatra kao suspektna, potencijalno nacionalistička, retrogradna, fundamentalistička – čak i teroristička. Osim organiziranih političkih pritisaka i kleveta za islamski terorizam,¹² Bošnjaci su kontinuirano pod pritiskom nekih pripadnika sopstvenog naroda da se odreknu svog bošnjaštva a time i svoje autentične društvene ličnosti – ličnosti formirane u najintimnijem krugu bošnjačke porodice, ponašanja, odnosa, zvukova, ukusa, mirisa, imena i svega onoga što Bošnjaka definira kao društveno biće i što je njegovo sopstveno društveno naslijeđe, svodeći ga na usmaljenu individuu, „očajno ostrvce usred bujice“!¹³ Opasnosti radikalnog individualizma za društveni život, čak i kada je motiviran najuzvišenijim filozofskim i duhovnim vrijednostima, jasno ilustriraju stavovi Ralph Waldo

¹⁰ Ibid., p. 291.

¹¹ Ibid., pp. 535-538, 565.

¹² Zlonamjerna hajka bazirana na kleveti o „10.000 islamskih terorista na tlu Bosne“, koju su 2019. lansirali Kolinda Grabar Kitarović, predsjednica Hrvatske (2015-2020), i ministar unutrašnjih poslova Austrije, nanijela je velike štete BiH, posebno Bošnjacima, protiv kojih je i bila usmjerena, ali su klevetnici ostali nekažnjeni.

¹³ Replika iz knjige Ernesta Hemingweya: *Islands in the Stream*.

Emersona, velikog pobornika individualizma i jednog od najprefinjenijih i najdubljih predstavnika transcendentalizma. Pledirajući za pohvalu individualizma iz pozicije osjećanja mističkog jedinstva s Univerzalnim Bićem, Emerson konsekvantno prihvata ishod potpunog izdvajanja, izolacije od svih ljudi, zaboravljajući na suštinsku zavisnost pojedinca od drugih, kao i drugih od pojedinca: „U takvim trenucima, ime najbližeg prijatelja zvuči mi čudno i nevažno; biti brat, biti poznanik – sluga ili gospodar, sve to postaje nevažno i smetnja.“¹⁴

Svaki gest pomoći drugome, u kakvoj god bio nevolji, ide na štetu pojedinca i narušava njegovu slobodu: „Čovjek koji saosjeća s drugima stavlja sebe u poziciju plivača okruženog davljenicima, od kojih bi svako da se uhvati za njega, a ako se uhvati za nogu ili za prst, povući će ga na dno sa sobom.“¹⁵

Upozorenje Tocquevilla da individualizam „odsijeca čovjeka od njegove prošlosti“, Emerson promovira u jednu od najvećih prednosti i kapitalnu vrijednost pojedinca: „Treba napustiti svaku tradiciju, jer Priroda nas neprestano opominje: ‘Svijet je nov, neokušan. Ne vjeruj u prošlost, ja ti dajem djevičanski univerzum, danas!’“¹⁶

I Niče govori kako je odlučio da sebe ‘odsiječe od svih i svega, kao makazama’ i kako ‘sve naše nevolje dolaze od toga što ne možemo biti sami’¹⁷, a Jean-Paul Sartr emfatički u naslovu svoje drame tvrdi: „Pakao, to su drugi!“¹⁸, ali su odsijecanje sebe od svega i svih te bježanje od drugih kao od pakla, pa čak i onaj svijet bez prošlosti, djevičanski univerzum koji se nudi danas, rijetki i ekscentrični specijaliteti na trpezi rijetkih filozofa. U stvarnosti, i oni kao i svi mi, hranimo se i živimo od kruha našeg svakidašnjeg a taj kruh – to je naša prošlost, to je život s ljudima, to su drugi!

S druge strane, ove pohvale individualizmu, zatvaranju u samoću sopstvenog srca, ostajale su, ipak, u ravni odnosa prema fenomenu društvenosti kao takve. Ni Emerson, ni Niče, ni Sartr nisu dirali u intimnu društvenu pozadinu ličnosti formiranu sjećanjima, onim od čega se gradi i narasta naša prošlost koja nam se ispisuje u svijesti i urezuje se u crte našeg lica. Međutim, oni koji Bošnjake navode da se odreknu svog bošnjaštva u ime ničijeg i svačijeg „bosanstva“, tražeći od njih da se odsijeku od svog etničkog imena i nacionalnog duhovnog bića, plutaju mutnom Bosnom kao oni Emersonovi pojedinci među davljenicima, zavađeni sa svojim sjećanjem, nudeći im umjesto ruke spasa, Sartrov aforizam modificiran u suicidalno ludilo bošnjačkog samoporicanja:

„Pakao, to su Bošnjaci!“

¹⁴ Emerson, Ralph, Waldo: *Essays and Lectures*, in: *The Literature of United States*, by Scott, Foresman and Company, 1957., pp. 435-444.

¹⁵ Ibid., p. 437.

¹⁶ Ibid., p. 444.

¹⁷ Nietzsche, F.: *Lettres a Lou Salome*, Mai 11, 1879.

¹⁸ *L'infer, c'est les autres*, originalni naslov drame objavljene 1944. godine, kasnije preimenovane u *No Exit*.

literatura / literature

BELLAH, N., ROBERT: *Are Americans still Citizens?*, in: *Citizenship Critical Concepts*, Bryan S. Turner and Peter Hamilton (ed.), Volume II, Routledge, London and New York, 1994.

HEMINGWEY, ERNEST: *Islands in the Stream*, Charles Scribner's Sons, 1970.

HOBSBAUM, ERIK: *Nacije i nacionalizam od 1780 : Program, mit, stvarnost*, (*Nations and Nationalism since 1780 : Program, Myth, Reality*), Filip Višnjić, Beograd, 1996.

DE TOCQUEVILLE, ALEXIS: *Democracy in America*, Garden City, N. Z., Doubleday Anchor, 1969.

DE VRIES, ERIK: *Alexandre Kojève - Carl Schmitt Correspondence and Alexandre Kojève, Colonialism from a European Perspective*, in: *Interpretation*, 29/1 (2001).

EMERSON, RALPH, WALDO: *Essays and Lectures*, in: *The Literature of United States*, by Scott, Foresman and Company, 1957.

GELLNER, ERNEST: *Nacije i nacionalizam*, (*Nations and nationalism*), Politička kultura, Zagreb, 1998.

LENJIN, V. I.: *O pravu nacije na samoopredjeljenje*, (*On the Right of a Nation to Self-Determination*), 1914.

NIETZSCHE, F.: *Lettres a Lou Salome*, Mai 11, 1879.

ŠESTOV, LAV: *Dostojevski i Niče : filozofija tragedije*, (*Dostoevsky and Nietzsche : The Philosophy of Tragedy*), Slovo Ljubve, 1979.



